

Ochrona prawna procesów biznesowych w prawie własności intelektualnej

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Wstęp

W gospodarce opartej na wiedzy, zasoby danych i informacji pozwalają redukowac nakład innych czynników, które są potrzebne do wytwarzania produktów lub świadczenia usług. Nieoczywiste wykorzystanie w działalności wartości materialnych i niematerialnych przedsiębiorstwa, warunkuje uzyskanie przez ten podmiot przewagi konkurencyjnej na wolnym rynku¹. Współczesna praktyka przedsiębiorstw pokazuje, że podstawowym elementem, pozwalającym zorganizować działalność w sposób innowacyjny są procesy biznesowe. Dzięki nim, zaangażowanie nowego, uniwersalnego czynnika produkcji – wiedzy, pozwala oszczędzać nie tylko materiały, środki transportu i energię, ale również czas². Zdaniem teoretyków zarządzania³, wdrożenie procesów biznesowych w działalności przedsiębiorstwa jest skutecznym narzędziem przetrwania i rozwoju w warunkach konkurencyjnej i turbulentnej rzeczywistości gospodarczej. Jedną z przesłanek wzrostu znaczenia procesów biznesowych w praktyce działalności gospodarczej jest poszukiwanie formy wyrażenia, która pozwala na przełożenie abstrakcyjnej koncepcji prowadzenia biznesu, innowacyjnego „pomysłu na biznes”, na praktykę działania przedsiębiorstwa. Realizacja celów gospodarczych, związanych z podjęciem działalności, uwarunkowana jest bowiem osiągnięciem przez dany podmiot zadowalającego poziomu efektywności.

Powyższa perspektywa pozwala dostrzec, że charakteryzowanie przedsiębiorstwa wyłącznie przez pryzmat pewnego zespołu składników, wymienionych w otwartym katalogu z art. 55¹ KC, nie jest wystarczające do ukazania jego istoty prawnej. W doktrynie wyrażono pogląd, że do rzeczywistego funkcjonowania przedsiębiorstwa niezbędne jest „odpowiednie zorganizowanie tego kompleksu różnorodnych elementów, a także ustalenie celu tego zorganizowania”⁴. Takie stanowisko znajduje również odzwierciedlenie w wypowiedziach judykatury⁵, gdzie podkreśla się, iż dopiero występowanie elementu organizacji oraz funkcjonalnego powiązania różnorodnych składników, umożliwiających traktowanie przedsiębiorstwa jako pewnej całości, pozwala odróżnić je od majątku, który jest przedmiotem organizacji i stanowi prosty zbiór elementów wchodzących w skład zorganizowanej całości, jaką jest przedsiębiorstwo. Akcentowanie istotności czynnika zespalającego strukturę składników budujących przed-

¹ S.G. Winter, Knowledge and Competence as Strategic Assets, s. 165–187.

² K. Wiig, Integrating Intellectual Capital, s. 399–405.

³ M. Hofman, E. Skrzypek, Zarządzanie procesami, s. 12; P. Grajewski, Organizacja, s. 53–54; A. Nosowski, Zarządzanie procesami, s. 10-19; P. Senkus, Zarządzanie i dowodzenie, s. 14–15.

⁴ M. Szydło, Swoboda działalności, s. 51–53.

⁵ Wyr. SN z 3.12.2009 r., II CSK 215/09, Legalis.

siębiorstwo, uzasadnia potrzebę wydzielenia na płaszczyźnie nauk prawnych odpowiadającego mu dobra, które mogłoby być samodzielnym przedmiotem prawa⁶. Praktyka obrotu identyfikuje tę wartość, nadając jej postać procesu biznesowego. Wobec nieograniczonego dostępu do zasobów przez konkurujących ze sobą przedsiębiorców, to właśnie ten wytwór intelektualnego zaangażowania osób projektujących daną działalność w celu realizacji zamierzonego celu gospodarczego okazuje się być decydujący z punktu widzenia uzyskania rynkowej przewagi.

Zainteresowanie przedmiotową problematyką zdeterminowane zostało praktyczną potrzebą wyodrębnienia nowej kategorii dobra niematerialnego, które stanowiłoby punkt odniesienia dla prawa podmiotowego, chroniącego osiągnięcia intelektualne w zakresie organizacji działalności, która postrzegana jest jako „sposób prowadzenia działalności gospodarczej”. Przedsiębiorcy, wśród swoich najcenniejszych aktywów, postrzegają często trudno uchwytną wartość dodaną, jaka wynika ze szczególnego zestawienia składników materialnych i niematerialnych ich przedsiębiorstwa i poszukują dla niej adekwatnego reżimu ochrony. Wskazana konfiguracja, która zostaje formalnie wyrażona w postaci procesu biznesowego, przekłada się w praktyce na swoisty sposób produkcji lub świadczenia usług, który decyduje o posiadanej przez nich przewadze rynkowej. Umiejętność zaprojektowania działalności w taki sposób, aby była innowacyjna i efektywna dzięki szczególnej kompilacji środków, czynności oraz okoliczności, stanowi dla przedsiębiorców istotny element ich dorobku rynkowego.

Próbując wskazać zasady ochrony procesu biznesowego, można stwierdzić, że niesatysfakcjonujące okazuje się w szczególności samodzielne zastosowanie modelu ochrony *know-how*, który uzależnia ochronę wartości techniczno-organizacyjnych przedsiębiorstwa od ustalenia odpowiedzialności za delikt naruszenia tajemnicy przedsiębiorstwa. Choć tradycyjnie przyjmuje się, że wiodący model ochrony stosunków gospodarczych wywodzi się właśnie z reżimu zwalczania nieuczciwej konkurencji, praktyka obrotu pokazuje, że przedsiębiorcy, chcąc chronić istotne elementy dokonań intelektualnych wykorzystywanych w swojej działalności, rzadko decydują się polegać jedynie na ochronie w modelu deliktowym, poszukując ochrony opartej na konstrukcji wyłącznego prawa podmiotowego.

Prawa wyłączne własności intelektualnej gwarantują przedsiębiorcy ochronę znacznie silniejszą i pewniejszą, niż ta przed nieuczciwą konkurencją. Zapewnienie efektywnej ochrony procesu biznesowego, jako dobra intelektualnego szczególnego rodzaju, posiadającego odrębną wartość względem zaangażowanych przez niego dóbr materialnych i niematerialnych, było wyzwaniem stanowiącym punkt wyjścia dla badań, których efektem jest niniejsza monografia.

Problematyka ochrony prawnej dla sposobu prowadzenia działalności gospodarczej, w reżimie prawa własności intelektualnej, pojawia się również w orzecznictwie sądów polskich⁷. Organy stosujące prawo z różnym skutkiem podejmowały próby re-

⁶ U. Promińska, w: U. Promińska (red.), Własność intelektualna, s. 11.

⁷ Wyr. SN z 13.2.2014 r., V CSK 176/13, Legalis; wyr. SN z 3.2.2017 r., II CSK 400/16, Legalis.

konstrukcji dobra, które odpowiadałoby nowej wartości, jaką kreuje wytwór ludzkiego intelektu dotyczący innowacyjnego zorganizowania działalności gospodarczej. Motywacją dla prowadzenia badań na tym polu była próba wskazania relewantnego przedmiotu ochrony, którym mógłby być proces biznesowy. Ustalenie tego dobra w sposób ścisły pozwoliło na wytypowanie reżimu prawa własności intelektualnej, który może być podstawą kształtowania się prawa podmiotowego do tego szczególnego wytworu niematerialnego, a w konsekwencji gwarantuje tej wartości optymalny model ochrony prawnej.

W piśmiennictwie eksponowana jest myśl, że o zaliczeniu przedmiotów intelektualnych do kategorii dóbr niematerialnych decyduje ustawodawca, przyznając tym przedmiotom ochronę prawną⁸. Jednocześnie, na podstawie aktualnego orzecznictwa w sprawach z zakresu ochrony własności intelektualnej, stwierdzić można, że zakres przedmiotowy dóbr zaliczanych do kategorii dóbr niematerialnych ulega stałemu rozszerzaniu, wskutek obejmowania ochroną prawną nieznanych wcześniej wytworów intelektualnych. Fakt, że przedmiotem stosunków cywilnoprawnych stają się coraz to nowe przejawy działalności intelektualnej człowieka, posiada dwojakie konsekwencje. Z jednej strony, ochrona dla nowych artefaktów intelektualnych przyznawana zostaje incydentalnie, wskutek wystąpienia o ustanowienie ochrony, co wiąże się z elastyczną wykładnią obowiązujących przesłanek kwalifikacji przedmiotów ochrony cywilnym prawem podmiotowym o charakterze bezwzględny. Druga prawidłowość wynika z rozwiązań systemowych i ujawnia się w nowelizacjach prawa własności intelektualnej, mających na celu dostosowanie przepisów w ten sposób, aby objęły swoją regulacją nowe osiągnięcia ludzkiego intelektu, będące emanacją rozwoju cywilizacyjnego. Przykładem tego drugiego zjawiska jest stworzenie w ostatnich dziesięcioleciach dedykowanego reżimu ochrony dla takich dóbr niematerialnych, jak programy komputerowe, bazy danych, nowe odmiany roślin uprawnych czy topografie układów scalonych. Zarówno pierwsze, jak i drugie podejście świadczy o wyjątkowej zdatności prawa własności intelektualnej do adaptowania się do oczekiwań uczestników obrotu względem rzeczywistości normatywnej, która powinna niezawodnie nadążać za postępowaniem technologicznym.

Pojęcie procesu biznesowego, choć posiada bogatą tradycję i stanowi trwałe elementy życia gospodarczego, nie było wcześniej analizowane z perspektywy nauki prawa. Formalny zapis sposobu prowadzenia działalności gospodarczej, objęty procesem biznesowym, niesie ze sobą nową, cenną wartość, odpowiadającą sumie i ustrukturyzowaniu indywidualnych elementów, składających się na działalność prowadzoną przez danego przedsiębiorcę. Z tej perspektywy, proces biznesowy reprezentuje oznaczony wytwór ludzkiego intelektu, który może zostać rozeznany przez system prawny jako przedmiot podlegający ochronie. Chcąc wyznaczyć ramy prawne ochrony danego przedmiotu intelektualnego, należy stwierdzić, że każde prawo własności intelektualnej charakteryzuje się innymi cechami, które wyróżnia je na tle pozostałych. W tym kontek-

⁸ R. Skubisz, w: R. Skubisz (red.), System, t. 14A, 2017, s. 97.

ście, mówiąc o charakterystyce ochrony prawnej, należy przyjąć, że poszczególne prawa własności intelektualnej są określane za pomocą różnych modeli. Określenie „model ochrony prawnej” jest zresztą pojęciem powszechnie używanym w doktrynie prawa własności intelektualnej dla zbiorczego określenia ogółu zasad dotyczących ochrony danych przedmiotów niematerialnych⁹. Rozważania w przedmiocie wyznaczenia adekwatnego reżimu ochrony prawnej wartości niematerialnej w postaci procesu biznesowego, należy odnieść do prawa własności intelektualnej.

W nauce przedmiotem sporu jest zakres tej kategorii¹⁰; niemniej, biorąc pod uwagę specyfikę przedmiotu ochrony oraz fakt, że jego eksploatacja posiada ścisły związek z problematyką konkurencji rynkowej, w tej monografii, w ślad za postanowieniami Konwencji z 14.7.1967 r. o ustanowieniu Światowej Organizacji Własności Intelektualnej¹¹, przyjęto szerokie rozumienie kategorii „prawo własności intelektualnej”. Oznacza to, że rozważania dotyczyć będą prawa własności przemysłowej, prawa autorskiego oraz regulacji w zakresie zwalczania nieuczciwej konkurencji.

Myślą przewodnią tej pracy jest przekonanie, że gwarancją zapewnienia przedsiębiorcy, będącemu prekursorem w zakresie innowacyjnego sposobu prowadzenia działalności gospodarczej, bezpieczeństwa prawnego i ekonomicznego jest zdefiniowanie obszaru, który byłby zdalny do objęcia ochroną z punktu widzenia wymogów oznaczalności i konkretności przedmiotu ochrony prawnej w prawie własności intelektualnej. Przyjęto, że wskazane zagadnienie zawiera się w pojęciu procesu biznesowego, który rozumiany jest jako nośnik transformacji zasobów materialnych i niematerialnych w produkty przedsiębiorstwa, w sposób bezpośredni przyczyniający się do realizacji obranego celu gospodarczego, przez co posiada ścisły związek z prowadzeniem działalności gospodarczej w modelu procesowym. W tym ujęciu proces biznesowy jawi się jako główny nośnik innowacji, umiejscowiony na pierwszej linii obrony innowacyjnego przedsiębiorcy przed naśladownictwem.

Niniejsza monografia proponuje nowatorskie spojrzenie na problem ochrony prawnej sposobu prowadzenia działalności gospodarczej. Jak dotychczas nie zidentyfikowano bowiem odrębnego dobra, które koncentrowałoby w sobie ogół wartości składających się na specyfikę prowadzenia działalności i nie ustalono modelu ochrony prawnej tych wartości w polskim porządku prawnym – a jest to celowe, ponieważ rozwiązania w zakresie procesów biznesowych w przedsiębiorstwach, wraz z rozwojem gospodarki cyfrowej, w dużej mierze decydują o osiągnięciu przez nie przewagi rynkowej.

W dotychczasowym polskim piśmiennictwie nie powstało studium poświęcone problematyce procesów biznesowych w ujęciu prawnym. Procesy biznesowe są przedmiotem licznych opracowań w nauce ekonomii i zostały one przywołane w pierwszym

⁹ P. Podrecki, w: R. Skubisz (red.), System, t. 14C, 2017, s. 785; R. Skubisz, w: R. Skubisz (red.), System, t. 14A, 2017, s. 10.

¹⁰ E. Nowińska, M. du Vall, Ustawa, s. 103–104; E. Nowińska, U. Promińska, M. du Vall, Prawo, s. 19; odmiennie: A. Jakubecki, Postępowanie, s. 37–39.

¹¹ Dz.U. z 1975 r. Nr 9, poz. 49.

rozdziale pracy. Wymienione źródła, zachowują swoją aktualność względem wywodów zawartych w tej pracy jedynie w zakresie, w którym czynione są ustalenia terminologiczne co do zdefiniowania przedmiotu ochrony. Rozważania czynione w ramach nauki ekonomii z oczywistych przyczyn koncentrują się na aspektach odmiennych od celów stawianych w toku badań prowadzonych w nauce prawa. Stąd, ze względu na ich zakres przedmiotowy, w minimalnym stopniu odnoszą się do zagadnień stanowiących istotę rozważań w niniejszej monografii.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Każdy rozdział otwierają uwagi wprowadzające, które nakreślają zakres czynionych w jego ramach rozważań. Konkluzje szczegółowe dotyczące wywodów przeprowadzonych w poszczególnych rozdziałach, zamieszczone zostały w wieńczących je jednostkach redakcyjnych.

Pierwszy rozdział poświęcony jest wyjaśnieniu istoty procesu biznesowego. Problematyka procesów biznesowych nie była nigdy wcześniej przedmiotem analiz w nauce prawa, stąd rozważania poprzedzone są interdyscyplinarnym ujęciem zasadniczego zagadnienia pracy z perspektywy historycznej oraz teoretycznej. Dokonany zostaje przegląd definicji procesu biznesowego na podstawie źródeł literaturowych nauki ekonomii, czyli dziedziny, z której to pojęcie się wywodzi. Na tej podstawie ustalone zostają wiodące cechy procesu biznesowego pozwalające skonstruować definicję wyznaczającą rozumienie tego pojęcia przyjęte na potrzeby tej pracy. Ustalenia terminologiczne podsumowane zostały przez ukazanie relacji, w której pozostaje pojęcie procesu biznesowego względem pojawiających się w piśmiennictwie określeń dla „sposobu prowadzenia działalności gospodarczej”.

Rozdział II koncentruje się na charakterystyce procesu biznesowego jako przedmiotu ochrony prawnej. Wychodząc od ustaleń terminologicznych zaczerpniętych z dziedziny nauki, z której wywodzą się procesy biznesowe, celowe było zbadanie, czy reprezentują one wartość, która jest rozpoznawalna w systemie prawa. Ustalona zostaje szczególna rola procesów biznesowych w działalności gospodarczej oraz w zespole ogółu składników przedsiębiorstwa, która przesądza o jego powstaniu. Możliwość formalnego wydzielenia procesów biznesowych z obiegu pracy i kapitału w przedsiębiorstwie oraz dowiedzenie, że przedstawiają one samodzielną wartość, uzasadnia dalszy wywód w przedmiocie podstaw przyznania tym przedmiotom intelektualnym ochrony prawnej. Naświetlenie zasadniczego, ekonomicznego i prawnego kontekstu analizowanego zagadnienia służy do weryfikacji tezy, zgodnie z którą procesy biznesowe stanowią dobro niematerialne, zasługujące na ochronę prawną w reżimie prawa własności intelektualnej.

Charakterystyka dobra pozwoliła na przyjęcie, że urzeczywistnia ono rozwiązanie problemu gospodarczego o charakterze twórczym. Celem weryfikacji aspektu formalnego kwalifikacji dóbr niematerialnych w znaczeniu techniczno-prawnym odwołano się do systematyki rodzajów twórczości. Zgodnie z przyjętym założeniem, ochronę prawną tej wartości niematerialnej należy rozpatrywać na płaszczyźnie modeli ochrony pokrewnych rezultatów twórczości intelektualnej. Przekłada się to na próbę kwalifikacji przedmiotowych dóbr jako: 1) wynalazków, 2) utworów, 3) *know-how* (tajem-

nicy przedsiębiorstwa). W ten sposób nakreślone zostaje pole do dalszej analizy, która obejmuje odpowiednie odniesienie procesów biznesowych do podstaw normatywnych ochrony prawnej, przewidzianej w prawie patentowym, prawie autorskim oraz w prawie o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

Wyjaśnienie opisanych powyżej kwestii stanowi tło dla dokonanej następnie weryfikacji założeń o przystawalności wskazanych modeli ochrony prawnej do ustalonego przedmiotu ochrony. W konsekwencji, struktura rozdziałów III–V dostosowana jest do specyfiki tych rozważań. Zamierzenie badawcze w postaci identyfikacji adekwatnego sposobu ochrony prawnej procesów biznesowych zostaje zrealizowane w pierwszej kolejności na podstawie analizy zagadnień wpływających na charakterystykę danego reżimu ochrony dóbr niematerialnych, a następnie poprzez weryfikację możliwości uznania procesu biznesowego za przedmiot ochrony prawnej gwarantowanej w danym modelu.

Monografię zamyka podsumowanie, zawierające wyniki oraz prezentujące adekwatny model ochrony prawnej przedmiotowych wartości w prawie własności intelektualnej. Ponadto w tej części przedstawiono wnioski *de lege ferenda*, w przedmiocie optymalnego ukształtowania reżimu ochrony procesów biznesowych w przyszłości.

Praca uwzględnia stan prawny na 1.12.2022 r.

Magdalena Krawczyk

[Przejdź do księgarni →](#)

ksiegarnia.beck.pl